

Департамент культури, національностей, релігій та
охорони об'єктів культурної спадщини

Одеської обласної державної адміністрації
Одеська обласна універсальна наукова бібліотека
ім. М. Грушевського

Науково-методичний відділ

ФОРМУВАННЯ ЯКІСНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЧИТАННЯ

Методичні поради

**Одеса
2022**

Реалізація стратегії розвитку читання неможлива без формування якісних бібліотечних фондів. Фонди публічних бібліотек мають бути універсальними, повинні містити актуальні документи, у тому числі електронні (художня, популярна, довідкова література, у тому числі для дітей та юнацтва). Відповідно до Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 № 72, бібліотечні фонди мають щороку оновлюватися не менше ніж на 5 відсотків.

Бібліотечні фонди як упорядковане зібрання документів на різних носіях є складовою інформаційних ресурсів та являються об'єктом, щодо якого можуть бути застосовані інформаційні заходи оборони держави, визначені Стратегією інформаційної безпеки, затвердженою Указом Президента України від 28.12.2021 № 685/2021.

В умовах воєнного часу бібліотечні ресурси потребують особливої уваги, а також розвитку і захисту, зокрема і від поширення ворожих інформаційних впливів. Тому актуалізація бібліотечних фондів у період війни є необхідною і дуже важливою. Однак слід пам'ятати, що ***цей процес має відбуватися виважено, з урахуванням виду бібліотеки, і з застосуванням індивідуального підходу до кожного документу, який зберігається в її фонді.***

Міністерством культури та інформаційної політики України були розроблені Рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. До розробки цих рекомендацій долучилися фахівці НБУ ім. Ярослава Мудрого та провідних бібліотек України.

Рекомендації розроблені відповідно до Конституції України, Законів України «Про національну безпеку України», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про санкції», «Про захист суспільної моралі», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

25 травня 2022 року Департаментом культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одеської облдержадміністрації Рекомендації було надіслано на електронні адреси відділів культури територіальних громад області. Повний текст Рекомендацій опубліковано на сайті Міністерства культури та інформаційної політики України.

А тепер безпосередньо щодо рекомендацій...

У процесі актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України у складі бібліотечних фондів рекомендовано не залишати видання:

1) зміст яких порушує вимоги частини третьої статті 2 Закону України «Про захист суспільної моралі» ([№ 2109-IX від 03.03.2022](#)), а саме: які пропагують війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України;

які містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України;

які глорифікують осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, представників збройних формувань російської федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи та інші структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, у тому числі шляхом їх визначення як «повстанці», «ополченці», «ввічливі військові люди»;

2) внесені до Переліку книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини, що ведеться Державним комітетом телебачення і радіомовлення України та оприлюднюється на його офіційному вебсайті за посиланням: <https://cutt.ly/CHD24vq>;

- 3) внесені до Переліку видавничої продукції держави-агресора, на вивезення якої надано відмови у видачі дозволів на підставі негативних висновків експертної ради Держкомтелерадіо у зв'язку з невідповідністю видань Критеріям оцінки видавничої продукції, що ведеться Державним комітетом телебачення і радіомовлення України та оприлюднюється на його офіційному вебсайті за посиланням: <https://cutt.ly/IHD9wm3>;
- 4) автора (одного з авторів), яких внесено до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці, що ведеться Міністерством культури та інформаційної політики України та оприлюднюється на його офіційному вебсайті за посиланням: <https://cutt.ly/SHD9og0>;
- 5) до видавців або авторів яких застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до рішень Ради національної безпеки і оборони України, прийнятих згідно з Законом України «Про санкції» та уведених в дію відповідними Указами Президента України, зокрема видавництв ТОВ «ТД Алгоритм» (ООО «ТД Алгоритм»), ЗАТ «Книжковий світ» (ЗАО «Книжный мир»), ТОВ «Видавництво «Ексмо» (ООО «Издательство «Эксмо»), ТОВ «Видавництво «Віче» (ООО «Вече»), ТОВ «Видавництво Центрполіграф» (ООО «Издательство Центрполиграф»), ТОВ «Видавництво Яуза» (ООО «Издательство Яуза»), ТОВ «Видавництво АСТ» (ООО «Издательство АСТ»), ТОВ «Видавничий дім «Пітер» (ООО «Издательский дом «Питер»), ТОВ «Яуза-прес» (ООО «Яуза-пресс»); авторів Всеволода Сахарова, Лева Вершиніна, Олександра Широкограда, Олександра Терещенка, Михайла Полікарпова, Ростислава Іщенка, Олександра Тамонікова, Олександра Дугіна і Захара Прілепіна;
- 6) автори, які публічно підтримали агресію російської федерації проти України, інформація про що міститься у відкритому доступі в мережі Інтернет. Зокрема, це (прізвища та ініціали наведені російською мовою): Андронати І., Арбатова М., Атаманов М., Белянин Анд., Балашова В., Березин Ф., Быков Юрий, Васильев Вл., Воронова М., Забирко Вит., Злотников Р., Иевлев П., Кивинов А., Климов А., Колесникова И., Константинов А., Куняев Ст., Логинов А., Лукин Евг., Лукьяненко С., Новоженев Лев, Орлов Б. А., Панов С., Прилепин Захар, Поляков Ю., Рейн Евг., Семенова М., Столяров Олег, Хаецкая Е., Щёголев Александр, Щерба Нат., Эльтеррус Иар, Юденич М.

Увага! Зважаючи на особливий статус та призначення національних, державних та обласних універсальних наукових бібліотек, у разі зберігання у їх фондах вищезазначених документів, такі бібліотеки не повинні популяризувати та представляти їх у відкритому доступі читачам.

Не рекомендується зберігати в бібліотечних фондах фізично зношені та морально застарілі видання, зокрема періодику СРСР, за виключенням окремих документів (зокрема, **видання краєзнавчого характеру, книжкові пам'ятки** тощо).

Варто звернути увагу, що відповідно до статті 19 Закону бібліотеки, незалежно від форм власності, **не мають права вилучати та реалізовувати документи, внесені до цінних і рідкісних видань, унікальних документальних пам'яток**, крім випадків, передбачених законодавством.

Зверніть увагу на те, що в Рекомендаціях не згадується про перекладну іноземну художню літературу, «жіночі» романи, дитячі книжки, книжки з рукоділля тощо, видані російською мовою. Такої літератури в фондах наших бібліотек багато і вона користується не абияким попитом у читачів, особливо під час війни, коли виникає потреба зняти психологічну напругу. Популярної літератури українською у нас поки ще не достатньо і придбати її, особливо зараз, немає можливості. Тому ще раз нагадуємо, що **процес актуалізації фондів має відбуватися виважено, з урахуванням виду бібліотеки, і з застосуванням індивідуального підходу до кожного документу, який зберігається в її фонді.**

Щодо процедури списання документів з бібліотечних фондів... Воно здійснюється відповідно до вимог, встановлених нормативно-правовими актами у сфері бухгалтерського обліку.

Процедура списання документів з фондів бібліотек державної власності визначена Порядком списання об'єктів державної власності, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2007 року № 1314 (з наступними змінами). *(Одним актом можна списувати літературу вартістю до 50 тис. грн. з урахуванням індексації).*

Механізм списання документів із фондів бібліотек **комунальної власності** визначається відповідними органами місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». *(Одним актом можна списувати літературу вартістю до 10-20 тис. грн. з урахуванням індексації згідно з рішенням органів місцевого самоврядування).*

Документальне оформлення списання документів із фондів бібліотек державної і комунальної власності здійснюється відповідно до Порядку складання типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 13 вересня 2016 року № 818 (із наступними змінами), а також Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 23 січня 2015 року № 11 (із наступними змінами).

Оскільки в наказі Міністерства фінансів України від 13.09.2016 № 818 наведено вичерпний перелік причин списання документів із бібліотечних фондів (морально застарілі, фізично зношені, непрофільні, дублетні та втрачені користувачами), можна рекомендувати списання із бібліотечних фондів видань як **морально застарілих або непрофільних**.

Інформація про списані видання (бібліографічні записи) вилучається з карткових і електронних каталогів.

Рекомендовано вести окремий службовий облік документів, списаних у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, з метою подальшого врахування при поповненні бібліотечних фондів за рахунок відповідних бюджетних програм.

А зараз перейдемо до поповнення фондів...

Нажаль, у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України Програма поповнення фондів публічних бібліотек, яку курирує Український інститут книги, тимчасово не буде виконуватися. У зв'язку з війною зупинили свою діяльність багато видавництв і книгарень. Не працюють обмінні фонди. Відсутність фінансування також не йде на користь оновленню фондів.

Однак, якщо буде можливість все ж таки поповнювати фонди бібліотек, необхідно пам'ятати наступне...

Враховуючи постанову Кабінету Міністрів України від 09.04.2022 № 426 «Про застосування заборони ввезення товарів з російської федерації», а також відповідно до статті 28 Закону України «Про видавничу справу» слід припинити поповнення бібліотечних фондів виданнями, що мають походження або виготовлені та/або ввезені з території держави-агресора, тимчасово окупованої території України.

Що стосується видань, прийнятих на заміну втрачених читачами, а також подарунків... Слід уважно і виважено робити відбір з тим, щоб до фонду не потрапили заборонені і небажані видання.

Враховуючи, що публічні бібліотеки обслуговують широкий загал населення відповідної території та утримуються за рахунок бюджетних коштів, для забезпечення якісного формування їх фондів рекомендується створити дорадчі органи (наприклад, бібліотечні чи піклувальні ради). Основним завданням вказаних дорадчих органів може бути сприяння розвитку відповідних бібліотек, у тому числі надання рекомендацій із питань актуалізації (поповнення) фондів, списання (вилучення) документів із бібліотечних фондів в умовах російської агресії.

До складу цих дорадчих органів варто залучити активних користувачів бібліотек, батьків чи інших законних представників дітей, які користуються фондами публічних бібліотек (у тому числі спеціалізованих для дітей і юнацтва), авторитетних мешканців відповідних територіальних громад.

Заслуговує на поширення досвід зарубіжних країн, у тому числі США та багатьох країн ЄС, де жителі громад через аналогічні дорадчі органи або батьки дітей-користувачів бібліотек мають суттєвий вплив на політику поповнення фондів публічних бібліотек, вилучення видань із бібліотечних фондів чи з відкритого доступу.

Згадаємо рекомендації Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій і установ (ІФЛА): **«Гарний бібліотечний фонд не обов'язково має бути великим, особливо в новому світі цифрової інформації. Відповідність фондів потребам місцевої громади важливіша ніж обсяг фонду»** (п. 4.4).

ФОРМУВАННЯ ЯКІСНИХ БІБЛОТЕЧНИХ ФОНДІВ – ВАЖЛИВА СКЛADOVA РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЧИТАННЯ [Текст] : метод. поради / Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одес. облдержадмін., Одес. обл. універс. наук. б-ка ім. М. Грушевського, Наук.-метод. від. ; [упоряд. Н. П. Маловік ; комп'ют. набір Н. П. Маловік; заг. редагування, верстка О. М. Ласкевич ; відп. за вип. О. А. Булгакова]. – Одеса, 2022. – 8 с. – 15x21,5. – 40 прим.: б. ц.